

МИГРАЦИИ И НАЦИОНАЛНА ИДЕНТИЧНОСТ

Население, Том 37, Книжка 3, 2019, 587-606

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

ПОТЕНЦИАЛ НА БЪЛГАРСКИТЕ ОБЩНОСТИ ЗАД ГРАНИЦА ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ДЕМОГРАФСКАТА КРИЗА В БЪЛГАРИЯ

Спас ТАШЕВ

*Институт за изследване на населението и човека при БАН,
Департамент Демография*

БЪЛГАРИЯ, гр. София 1113, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 6

✉ spas.tasheff@gmail.com

Резюме: В статията са разгледани отделните етапи в развитието на имиграционната политика на България след 1989 г. по отношение на българите зад граница. Разгледани са и различните сценарии на заместващата миграция в България съобразно разработената от Департамента за населението към ООН методика за нейното изчисляване. Съпоставен е миграционния потенциал на българската диаспора с обема на заместващата миграция. Направен е извода, че броят на българската диаспора не е достатъчен, за да може при нейното установяване в страната да се разрешат трайно съществуващите проблеми в демографското възпроизводство. Поради тази причина заселването на българи от чужбина в България може да бъде инструмент само за краткосрочно и средносрочно повлияване на демографските процеси.

Ключови думи: българска диаспора; заместваща миграция; миграционна политика; демографска криза.

Благодарности

Настоящата публикация е осъществена благодарение на проект „Мерки за преодоляване на демографската криза в Република България“ на ИИНЧ-БАН.

Статията да се цитира по следния начин:

Ташев, С. (2019). Потенциал на българските общности зад граница за преодоляване на демографската криза в България. *Население*, Том 37, Кн. 3, 587-606. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© С. Ташев, 2019

Статията е постъпила през м. януари 2019

Приета за публикуване през м. март 2019

Публикувана онлайн през м. август 2019

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

MIGRATION AND NATIONAL IDENTITY

Nasselenie Review, Volume 37, Number 3, 2019, 587-606

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

POTENTIAL OF THE BULGARIAN COMMUNITIES ABROAD FOR OVERCAMING THE DEMOGRAPHIC CRISIS IN BULGARIA

Spas TASHEV

*Institute for Population and Human Studies - Bulgarian Academy
of Sciences Department of Demography,*

BULGARIA, Sofia 1113, Akad. G. Bonchev St, bl. 6

✉ spas.tasheff@gmail.com

Abstract: *The article examines the different stages in the development of the immigration policy of Bulgaria after 1989 regarding the Bulgarians abroad. The different scenarios of the replacement migration in Bulgaria are also examined in accordance with the methodology developed by the United Nations Population Division for its calculation. The migrant potential of the Bulgarian diaspora is compared with the volume of the replacement migration. It is concluded that the number of the Bulgarian diaspora is not sufficient to allow for permanent resolving the existing problems in the demographic reproduction. For this reason, the resettlement of Bulgarians from abroad in Bulgaria can only be an instrument for short- and medium-term impact on demographic processes.*

Keywords: Bulgarian Diaspora; Replacement Migration; Migration Policy; Demographic Crisis.

Acknowledgement

This publication has been possible thanks to the project of IPHS-BAS ‘Measures to overcome the demographic crisis in the Republic of Bulgaria’.

This article can be cited as follows:

Tashev, S. (2019). Potentsial na bulgarskite obshtnosti zad granitsa za preodolyavane na demografskata kriza v Bulgaria. [Potential of the Bulgarian Communities Abroad for Overcoming the Demographic Crisis in Bulgaria]. *Nasselenie Review*, Volume 37, Number 3, 587-606. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian).

© S. Tashev, 2019

Submitted – January 2019

Revised – March 2019

Published – August 2019

The author has read and approved the final manuscript.

След 1989 г. в България са приети няколко различни по своя характер закони, с които се цели да поставят в нормативна рамка контактите и отношението на българската държава към българските задгранични общности. В част от тях сънародниците ни зад граница са разглеждани като демографски резерв, поради което е направен опит за повлияване и регулиране на процеса на тяхното завръщане в историческата родина. Очакването е, че това може да бъде един от основните начини за противодействие на демографската криза.

Хронологичното проследяване на дейностите в тази насока показва, че за първи път през 1994 г. е прието решение № 336 на Министерския съвет, с което на Агенцията за българите в чужбина е възложено да оказва помощ, в т.ч. и финансова, на трайно установяващите се в Република България лица от български произход. За целта Министерството на финансите разработва Индивидуални норми за оказване на финансова помощ, нов бюджета на Агенцията има твърде ограничени ресурси и не се предвижда тяхното увеличаване. Поради тази причина през 1996 г. практически се прекратява изплащането на финансови помощи на трайно завръщащите се наши сънародници.

Възникналите затруднения дават повод за приемането на решение № 24 от 10 декември 1996 г. на Съвета по регионална политика, трансгранични инфраструктурни системи и местни власти при Министерски съвет. На негово основание са разработени основните положения и програмата за действия, свързани с държавната политика спрямо трайно установяващите се в България лица от български произход. По своята същност това е първата правителствена междуведомствена програма, появила се в условията на преход. Срокът на действие на разработената програма е „няколко години“, като прекратяването на нейното действие е обвързано с преодоляването на икономическата криза. Още тогава като дългосрочна целева ориентация е предвидена възможността за повлияване на демографските процеси в страната чрез намаляване на демографските диспропорции в развитието на различните типове райони: обезлюдени, планински, гранични и др. Задълбочаването на икономическата криза и прерастването ѝ в политическа в началото на 1997 г. и смяната на правителството са основните причини разработената програма да остане едно добро пожелание и никога да не бъде приложена.

Следващ етап в развитието на идеята за създаване на съвременна българска имиграционна програма, ориентирана основно към българските общности зад граница, е възлагането през 1999 г. на Агенцията за българите в чужбина да разработи проект на програма, наречен Стратегия за трайно завръщане и заселване в страната на българи, живеещи извън България. Като се отчитат демографските тенденции в Република България, в стратегията се подчертава, че в дългосрочна перспектива се предвижда заселването в страната на 200–300 хил. задгранични българи. Към онзи момент този брой е разглеждан като реалистичен обем на имиграционния поток от лица от български произход. Също така в Министерски съвет е внесен и проект на Закон за трайно завръщане и заселване в страната на българи, живеещи извън Република България, като в него са залегнали основните принципи на стратегията. Навлизането на страната през 2000-та г. в предизборна обстановка за пореден път възпрепятства приемането на двата документа и решаването на проблемите.

В приетата през 2008 г. Националната стратегия на Република България по миграция и интеграция¹ и в Стратегията на България в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2011–2020)² се обръща внимание на миграционната политика по отношение на живеещите зад граница български граждани и лицата от български произход в чужбина. В тези документи те също се разглеждат като възможен ресурс за преодоляване на негативните демографски тенденции в България. Подобен подход е залегнал и в Националната стратегия за демографско развитие на Република България 2006–2020 г.³, в която се предвижда „развитие на имиграционна политика за привличане на българи, живеещи в чужбина“. Като приоритет тази дейност заляга и в Актуализираната национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България 2012–2030 г.⁴

Хронологичното проследяване на действията на българската държава по отношение на идеята за трайно завръщане на българи от чужбина показва, че опитите за нейното практическо реализиране са свързани с хаотичност и липсата на управленска приемственост по този безспорно важен въпрос. Независимо, че в разгледаните документи се предвижда провеждането на мониторинг върху нагласите за реемиграция и трайно заселване в България на лица от български произход и/или български граждани, постоянно живеещи зад граница, от страна на българската държавна администрация никога не са правени такива проучвания, поради което липсват реални прогнози за имиграционния потенциал на различните български общности.

Една от съществените слабости на разгледаните документи е, че на базата на безспорната констатация за намаляване на броя на населението на страната и влошаването на неговата възрастова структура, не се посочват конкретни параметри, които да разкриват какво се разбира под преодоляване или разрешаване на демографската криза, още повече тя сама по себе си е комплексна последица от единичното и комбинирано въздействие на други фактори и процеси. Документите не отговарят на въпроса при какви стойности на отделните статистически показатели може да се смята, че демографската криза е преодоляна и какъв трябва да бъде демографският принос на българските задгранични общности за повлияването на този процес.

Отговорът на подобен въпрос може да бъде потърсен в предложението през 2001 г. от Департамента за население при ООН модел за определяне на заместващата миграция. (United Nations Population Division, 2001) Това понятие е условното и разглежда заместващата миграция като хипотетичен имиграционен поток, който трябва да се установи в дадена страна, за да се преодолее нейния демографски дефицит. Най-общо казано, заместващата миграция трябва да даде такова количеството миграционен прираст, което би заместило (компенсирало) недостатъчния брой раждания, необходими за поддържането през даден пери-

¹ Приета с Протокол № 22.21 на Министерския съвет от 05.06.2008 г.

² Приета с Протокол № 8.17 на Министерския съвет от 23.02.2011 г.

³ Приета с Решение № 625 на Министерския съвет от 22.08.2006 г.

⁴ Приета с Протокол № 4.2 на Министерския съвет от 01.02.2012 г.